

ZAKARIÁS KINGA

(főtanácsadó, egyetemi docens, Alkotmánybíróság, PPKE-JÁK)

Az öngyilkosság szabadsága mint az egyéni autonómia kifejeződése

Gondolatok a német alkotmánybíróság asszisztált öngyilkosság ítéletéhez

Absztrakt

A Szövetségi Alkotmánybíróság az asszisztált öngyilkosság ítéletében kiterjesztette az általános személyiségi jog védelmi körét az egyéni önrendelkezésem alapuló halálhoz való jogra, amely magában foglalja az élet önkezü elvételének szabadságát és ahhoz segítség kérését, valamint a felajánlott segítség igénybevételét. A testület azonban nem elégedett meg a halálhoz való jognak az általános személyiségi jogra alapozásával, hanem az öngyilkosság szabadságát az emberi méltóság kifejeződésének tekintette. A két alapjog összemosása felveti az emberi méltósághoz való jog relativizálásának veszélyét. A német alkotmánybírói gyakorlat az emberi méltósághoz való jog értelmezésében kiemelkedő jelentőségűnek számít a magyar Alkotmánybíróság számára, ezért tanulmányomban azt vizsgálom, hogy mire alapozta a Szövetségi Alkotmánybíróság az öngyilkosság szabadságát, és mivel indokolta annak sérelmét.

Tárgyszavak: emberi méltósághoz való jog, általános személyiségi jog, autonómia, önrendelkezési jog, eutanázia, öngyilkosság, öngyilkosságban közreműködés, öngyilkosság szabadsága, halálhoz való jog, állam életvédelmi kötelezettsége

I. Bevezetés

2020. február 26-án a német Szövetségi Alkotmánybíróság megállapította, hogy a német Büntető Törvénykönyv (a továbbiakban: német Btk.) 217. §-a, amely büntetni rendelte a szervezeten elkövetett öngyilkosságban közreműködést (*geschäftsmäßige Förderung der Selbsttötung*), nincs összhangban a német Alaptörvénnyel (a továbbiakban: *Grundgesetz*), mivel sérti az egyéni önrendelkezésem alapuló halálhoz való jogot (*das Recht auf selbstbestimmtes Sterben*), és annak részeként az élet önkezü elvételének szabadságát.¹

¹ BVerfG, *Urteil des Zweiten Senats vom 26. Februar 2020 – 2 BvR 2347/15*. Ennek a döntésnek az apróján az ELTE ÁJK Alkotmányjogi Tanszékén az őszi szemeszterben tartott tudományos műhelyvita-sorozat keretében 2020. október 6-án megvitatott Somody Bernadett és Stánicz Péter „Szabadság meghalnom? Az életvégi döntések dogmatikájáról a német alkotmánybíróság asszisztált öngyilkosság-döntésének apróján” című, tudományos közlésre szánt tanulmányát. A műhelyvitan külső opponensként vettem részt, ami jelen tanulmány

A tényállást a jogalkotó a német Btk. 2015. december 3-i módosításával iktatta be a törvénykönyvbe, amely – a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvénnyel szemben² – korábban egyáltalán nem büntette az öngyilkosságban közreműködést. A német Btk. ezen tényállása önálló bűncselekményként rendelte büntetni az öngyilkosság lehetőségének a megteremtését, biztosítását vagy közvetítését. A döntő tényállási elemet a rendszeresség és a szolgáltatási jelleg (*geschäftsmäßig*) képezte,³ így az öngyilkosságban való közreműködés egyéb eseteit a német Btk. továbbra sem fenyegette büntetéssel.⁴

A Szövetségi Alkotmánybíróság korábban nem vizsgálta érdemben az aktív eutanázia kérdését,⁵ az aktív

megírására indított. A tanulmány megírásában nagy segítséget jelentett – az Alkotmánybíróság és a Konrad Adenauer Alapítvány támogatásával – a német Szövetségi Alkotmánybíróságon töltött 2019. június–júliusi hospitálás, amely lehetőséget biztosított az ítélet alapjául szolgáló ügy megismerésére.

² A Btk. 162. §-a rendelkezik az öngyilkosságban közreműködésről. Ehhez lásd: BELOVICVS Ervin: Az öngyilkosság büntetőjogi értékelésének sajátosságai. *Magyar Jog* 2014/4. 194–202.

³ FILÓ Mihály: Asszisztált öngyilkosság és az életvégi döntések Európában – Tettesség, részesség, önrendelkezés. *Állam- és Jogtudomány* 2016/4. 126.

⁴ A német Btk. 317. § (2) bekezdése kifejezetten kimondta, hogy nem büntethető az, aki nem szervezeten cselekszik vagy az öngyilkosságra törekvő személynek a hozzátartozója, illetve hozzá közel állt.

⁵ A német szakirodalomban különbséget tesznek az eutanázia (*Euthanasie*) és a halálba segítés (*Sterbehilfe*) fogalma között. A szakirodalom az eutanázia kifejezést negatív értelemben elsősorban a nemzetiszocialista időszakban az állam által gyakorolt tömeges gyilkosságra tartja fent, ezzel szemben a halálba segítés fogalmát a halál megkönnyítésére vonatkoztatva alapvetően pozitív értelemben használja a halál megkönnyítésére az élet megrövidítése nélkül vagy – a beteg akaratának megfelelően – akár az élet megrövidítésével. Bodo PIEROTH – Bernhard SCHLINK: *Grundrechte Staatsrecht II*. Heidelberg, C. F. Müller 2011, 98. Az eutanázia fogalom használata a magyar szakirodalomban vitatott az életfenntartó vagy életmentő beavatkozás visszautasítása tekintetében, de abban egyetértés mutatkozik, hogy az orvos által a beteg halálához nyújtott segítség az eutanázia fogalmkörébe tartozik. JOBBÁGYI Gábor: *Orvosi jog. Hippokrátésztől a klónozásig*. (Budapest: Szent István Társulat, 2007) 149; FILÓ Mihály: *Az eutanázia a büntetőjogi gondolkodásban*. (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó) 43.; Ugyanakkor Filó külön esetsoportéként mutatja be az aktív eutanáziát, amelyet a kívánságra öléssel azonosít és az öngyilkosságban közreműködést, amely a szabad elhatározással elkövetett öngyilkosságban való segítségnyújtást jelenti, illetve az eredményelhárítási és segítségnyújtási kötelezettség elmulasztását öngyilkosság esetén. FILÓ: *Eutanázia* 39-42. Ezzel szem-

eutanázia (*aktive Sterbehilfe*) megengedhetőségére irányuló alkotmányjogi panaszt ugyanis visszautasította.⁶

A rendes bírósági gyakorlat az orvos által a beteg halálához nyújtott segítség kérdését az orvos büntetethetősége szempontjából vizsgálta, mivel a német Btk. 216. §-a tartalmazza a kívánatra ölés tényállását, illetve a 323c. §-a büntetni rendeli a segítségnyújtás elmulasztását.

A bírósági gyakorlat szerint a kívánatra ölés és – az alapbűncselekmény hiányában büntetlen – öngyilkosságban közreműködés közötti különbség abban rejlik, hogy ki követi el a halált okozó cselekményt, az orvos vagy maga a beteg.⁷ Ezen túlmenően a bírósági gyakorlat azt is kimondta, hogy a német Btk. 323c §-a nem kötelez segítségnyújtásra a segítségre szoruló kifejezett akaratával szemben.⁸ Figyelemre méltó, hogy a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság a 2019. július 3-i ítéletében – a német Btk. 217. § (1) bekezdésének vizsgálata tárgyában a Szövetségi Alkotmánybírószágon tartott nyilvános meghallgatást követően –,⁹ megállapította: az öngyilkosság elkövetéséhez nyújtott segítség (a halált okozó szer rendelkezésre bocsátása, öngyilkosság orvosi felügyelete) nem büntetendő,¹⁰ mivel a betegek maguk vették be a gyógyszert, illetve az orvos nem kötelezhető büntetőjogi eszközökkel arra, hogy az öngyilkosságot elkövető akaratával ellentétesen megmentse az életét.¹¹

ben az Alkotmánybírószágot az első eutanázia határozatában egységesen ítélte meg a gyógyíthatatlan betegségben szenvedő személy azon kívánságát, hogy az orvos – arra alkalmas szer vagy készítmény beadásával, rendelkezésére bocsátásával vagy más módon – cselekvőleg idézze elő a halálát. 22/2003. (IV. 28.) AB határozat, ABH 2003, 235, 262. Ezért az aktív eutanázia fogalmát ez utóbbi, tág értelemben használom.

⁶ A Szövetségi Alkotmánybírószágot megállapította, hogy a jogorvoslat kimerítésének kötelezettsége alól kivételt képez ugyan, ha az alkotmányjogi panasz általános jelentőségű, vagy a panasz benyújtását megelőző bírói útra kötelezés a panaszos számára jelentős és elkerülhetetlen hátrányt okozna [Szövetségi Alkotmánybírószágról szóló törvény 90. § (2) bekezdés második mondat], de ennek fennállásához nem elegendő, ha az indítványozó orvos azt állítja, hogy a beteg sürgős segítségre szorul, illetve a kérdés általános jelentőségére hivatkozva elébe akar menni annak a bírói döntésnek, hogy cselekménye a Btk. szerint bűncselekménynek minősülne-e. BVerfG, Beschluss vom 23. Juli 1987 – 1 BvR 825/87, 13-15.

⁷ BGH, Urteil vom 3. Juli 2019 – 5 StR 132/18. 17.

⁸ BGH, Urteil vom 25. Juni 2010 – 2 StR 454/09, BGHSt 55, 191.

⁹ A Szövetségi Alkotmánybírószágot a nyilvános meghallgatást 2019. április 16–17-én tartotta meg.

¹⁰ A német Btk. 217. §-a nem volt hatályban az ügy alapjául szolgáló cselekmény elkövetése idején, ezért azt a bíróságok nem alkalmazták.

¹¹ BGH, Urteil vom 3. Juli 2019 – 5 StR 132/18. 41, 47. Használóan: Urteil des 5. Strafsenats vom 3. Juli 2019 – 5 StR 398/18. A Berlini Tartományi Bíróság és a Hamburgi Tartományi Bíróság egy-egy büntetőügyben felmentett egy pszichiátert és egy orvost a segítségnyújtás elmulasztásának vádjá alól. Mindkét esetben a betegek kérték a halált okozó szer rendelkezésre bocsátását és az öngyilkosságuk felügyeletét. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság mindkét ügyben elutasította a felülvizsgálati kérelmet.

A Szövetségi Közigazgatási Bíróság korábban, a 2017. március 2-i ítéletében megállapította, hogy kivételesen engedélyezhető öngyilkosság céljából az élet befejezésére alkalmas szer (*Betäubungsmittel*) rendelkezésre bocsátása, ha az öngyilkosságra törekvő gyógyíthatatlan betegsége miatt súlyos válsághelyzetbe kerül. Az ítélet szerint súlyos válsághelyzet áll fenn, ha (1) a súlyos és gyógyíthatatlan betegség súlyosbodó testi szenvedéssel, különösen erős fájdalommal jár, amely az érintett számára elviselhetetlen és nem csökkenthető megfelelően, (2) az érintett beszámítható és szabad elhatározáson alapuló, tartós elhatározás alapján akar véget vetni életének, (3) nem áll rendelkezésre más elfogadható lehetőség a halál iránti vágya megvalósításához.¹²

A Szövetségi Közigazgatási Bíróság – a Szövetségi Alkotmánybírószágot korábbi gyakorlatából kiindulva, miszerint az általános személyiségi jog magában foglalja az egyén döntését az egészségügyi ellátás visszautasításáról, még abban az esetben is, ha a kezelés elmaradása a halálhoz vezet –¹³ azzal indokolta ítéletét, hogy az általános személyiségi jog magában foglalja a súlyos és gyógyíthatatlan beteg döntésének jogát arról, hogyan és mikor érjen véget az élete, feltéve, hogy képes a szabad döntéshozatalra és az annak megfelelő cselekvésre.¹⁴ Arra is utalt a Szövetségi Közigazgatási Bíróság, hogy az alapjogi védelem nem korlátozódik a halálos betegségben szenvedő, végső stádiumban lévő betegekre, mivel a betegség és a halál egyéni kezelése magában foglalja a súlyosan beteg ember azon döntését is, hogy már a haldoklás megkezdődése előtt vagy akár halálos betegség hiányában véget vessen az életének.¹⁵

A Szövetségi Alkotmánybírószágot mindezt követően az asszisztált öngyilkosság ítéletében – nem meglepő módon – kiterjesztette az általános személyiségi jog védelmi körét az egyéni önrendelkezésem alapuló halálhoz való jogra, amely magában foglalja az élet önkézi elvételének szabadságát és ahhoz segítség kérését, valamint a felajánlott segítség igénybevételét.¹⁶ A testület azonban nem elégedett meg a halálhoz való jognak az általános személyiségi jogra alapozásával, hanem az öngyilkosság szabadságát az emberi méltóság kifejeződésének tekintette.¹⁷

A Szövetségi Alkotmánybírószágot állandó gyakorlatában az emberi méltósághoz való jog a személyiség szabad kibontakoztatásához való jog [*Grundgesetz* 2. cikk (1) bekezdés] és az emberi méltóság klauzula [*Grundgesetz* 1. cikk (1) bekezdés] összefüggéséből levezetett általános személyiségi jog korlátozhatatlan magját képezi ugyan, de azzal nem azonos. A testület az emberi méltósághoz való jog meghatározása során

¹² BVerwG, Urteil vom 2. März 2017. – 3 C 19.15. *Leitsatz* 3., 4.

¹³ BVerfG, Urteil vom 26. Juli 2016 – 1 BvL 8/15. 74.

¹⁴ BVerwG, Urteil vom 2. März 2017. – 3 C 19.15. 24.

¹⁵ BVerwG, Urteil vom 2. März 2017. – 3 C 19.15. 24.

¹⁶ BVerfG, 2 BvR 2347/15, *Leitsatz* 1, 2.

¹⁷ BVerfG, 2 BvR 2347/15, 211.

a biológiai ember fogalomból indult ki, amely szerint ember minden egyed, mely genetikai értelemben a *homo sapiens*hez tartozik.¹⁸ Az emberi méltósághoz való jogot ebből kifolyólag az emberi lét alapvető feltételeit védő – az alapjogok által alkotott objektív értékrendszert megalapozó –¹⁹ abszolút jog, védelmének tárgya pedig az emberi minőség (az egyéni önrendelkezés képességének) megőrzése. Az általános személyiségi jog a személyiség fejlődését védő relatív jog, amely az egyéni önrendelkezés kibontakoztatását védi minden olyan esetben, amikor azt nem biztosítják a nevesített alapjogok (szubszidiaritás).²⁰ Az általános személyiségi jog gyökere az emberi méltósághoz való jog, de védelmi köre annál sokkal tágabb, mivel kiterjed a személyiség minden megnyilvánulására, amely szerepet kap a személyiség fejlődésében. Az általános személyiségi jog nyitott és rugalmas fogalma alkalmas arra, hogy az alkotmányos személyiségvédelem lépést tartson a személyiség sérelmének a tudomány és technika fejlődése révén felmerülő újabb és újabb veszélyeivel, így a védelmi körének az alkotmánybírói gyakorlatban való konkretizálása nem lezárt.

A két alapjog közötti különbségekre tekintettel azok összemossa felveti az emberi méltósághoz való jog relativizálásának veszélyét. A német alkotmánybírói gyakorlat az emberi méltósághoz való jog²¹ értelmezésében kiemelkedő jelentőségűnek számít²² a magyar Alkotmánybírói számára,²³ ezért fontosnak

¹⁸ „Ahol emberi élet van, azt megilleti az emberi méltóság; annak nincs jelentősége, hogy hordozója tudatában van-e méltóságának vagy ő maga meg tudja-e óvni. A kezdetektől az emberi létben benne foglalt potenciális képességek elegendők az emberi méltóság megalapozására [BVerfGE 39, 1 (41)].” „Az emberi méltóság [...] nem csupán a mindenkor ember egyéni méltósága, hanem az emberi nemhez tartozó méltósága (*die Würde des Menschen als Gattungswesen*). Mindenki rendelkezik vele, tekintet nélkül tulajdonságaira, teljesítményére és társadalmi státusára. Annak is sajátja, aki testi vagy szellemi állapota miatt nem tud értelem szerint cselekedni [BVerfGE 87, 209 (228)].”

¹⁹ Az emberi méltósághoz való jog a Szövetségi Alkotmánybírói gyakorlatában minden alapjog korlátozhatatlan magját képezi (*Menschenwürdekern*). ZAKARIÁS Kinga: *Az emberi méltósághoz való alapjog. Összehasonlító jog elemzés a német és magyar alkotmánybírói gyakorlat tükrében* (Budapest: Pázmány Press, 2019) 180.

²⁰ ZAKARIÁS: *Emberi méltóság* 192–217.

²¹ Az Alaptörvény II. cikkének első mondata – a *Grundgesetz* 1. cikk (1) bekezdéséhez hasonlóan – kimondja, hogy az emberi méltóság sérthetetlen, a második mondata szerint pedig minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz. A korábbi Alkotmány 54. §-a minden ember számára biztosította az élethez és az emberi méltósághoz való jogot, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.

²² ZAKARIÁS: *Emberi méltóság* 355.

²³ A német asszisztált öngyilkosság ítélethez hasonló döntést hozott az osztrák Alkotmánybírói gyakorlat 2020. december 11-i határozatában (VerfG, G 139/2019). Az öngyilkosságban közreműködés alapjául szolgáló önrendelkezési jogot a testület a magánélet szabadságából és az általános jogegyenlőségből vezetge le. Benjamin KNEIHS: *Drei Mal Sterbehilfe. Drei europäische Höchstgerichte haben in vergangenen Jahr Entscheidungen zur Sterbehilfe getroffen – Ein Vergleich*. Österreichisches Institut

tartom annak vizsgálatát, hogy mire alapozta a Szövetségi Alkotmánybírói gyakorlat az asszisztált öngyilkosság ítéletében az öngyilkosság szabadságát, és mivel indokolta annak sérelmét.

II. Az asszisztált öngyilkosság ítélet és annak értékelése

Az asszisztált öngyilkosság ítéletben az érdemi vizsgálat magját – a korlátozás modellnek megfelelően –²⁴ a háromlépcsős teszt adja. A korlátozás/korlátozási modell (*Eingriff/Schranken Modell*), más néven korlátozás modell (*Schrankenmodell*) az alapjogok normatív szerkezetén belül három elemet különböztet meg: a védelmi kört (*Schutzbereich*), a korlátozást (*Eingriff*) és annak igazolását (*Rechtfertigung*). Ez a modell a tág értelemben vett védelmi körből indul ki, amelynek tartalma az igazolható mértékig korlátozható, azaz különbséget tesz az első látásra (*prima facie*) széles védelmi kör és az igazolt korlátozás eredményeképpen kapott végleges vagy definitív tartalom (*Gewährleistungsgehalt*) között. Az alapjog védelmi köre az alapjogot tartalmazó rendelkezés tényállását jelenti, amely meghatározza mindazokat a feltételeket, amelyek fennállása esetén beáll a jogkövetkezmény. Az alapjog védelmi köre tárgyi, személyi, időbeli, területi és funkcionális védelmi körökre bontható. Az alapjogi tényállás súlypontját a tárgyi védelmi kör képezi, amelynek keretében tanúsított magatartások, bármilyen formában is valósulnak meg (cselekvés, a cselekvés mellőzése vagy pusztán a hiány) jelentik az alapjog gyakorlását.²⁵ Ebben a modellben a vizsgálat kiindulópontját minden esetben annak az alapjognak a megjelölése képezi, amelynek a tárgyi védelmi körébe az ember életrajzájának védelmet igénylő területe tartozik. Ezt követi az alapjog korlátozásának meghatározása, végül a korlátozás igazolhatóságának vizsgálata, amelynek eredményeképpen megállapítható az alapjog végleges tartalma.

II.1. Az öngyilkosság szabadsága az egyéni autonómia kifejeződése

Az asszisztált öngyilkosság ítélet előrebocsátja, hogy az általános személyiségi jog végleges tartalma magában foglalja a szabad önmeghatározásra képes, felelős embernek az a jogát, hogy életét önként elvegye. A védelmi kör vizsgálata előtt, kiindulópontként „dióhéjban” összefoglalta az általános személyiségi jog és az emberi méltósághoz való jog sajátos kapcsolatának mibenlétét.²⁶ Az általános sze-

für Menschenrechte Newsletter Menschenrechte NLMR 2020/6. 425–437. (A tanulmányban elemzett harmadik döntés a holland Legfelsőbb Bíróság 2020. április 21-i ítélete.)

²⁴ ZAKARIÁS: *Emberi méltóság* 39–40.

²⁵ ZAKARIÁS: *Emberi méltóság* 41.

²⁶ BVerfG, 2 BvR 2347/15, 205–207.

mélyiségi jog szoros kapcsolatban van az emberi méltósághoz való joggal, mivel az érinthetetlen emberi méltóság jelöli ki az általános személyiségi jog védelmi körét azzal, hogy biztosítja az egyén individualitását, identitását és integritását. Az emberi méltóság mag meghatározása során abból indul ki, hogy az ember felelős személyiség, aki szabadon fejlődik. Ehhez kapcsolódik az a társadalmi érték és tisztelet iránti igény, amely megtiltja, hogy az embert pusztán tárgyként kezeljék vagy olyan bánásmódnak tegyék ki, amely megkérdőjelezi az alanyi jogállását. Ezt az emberi méltóságban gyökerező önmeghatározást konkretizálja az általános személyiségi jog, amely biztosítja az egyén számára személyisége szabad kibontakoztatását, aminek előfeltétele, hogy az ember ne kényszerüljön olyan körülmények között élni, amelyek miatt feloldhatatlan ellentmondásba kerül a saját önmeghatározásával. Minderre tekintettel vonta a német Szövetségi Alkotmánybíróság az általános személyiségi jog védelmi körébe az egyéni önrendelkezésem alapuló halálhoz való jogot, amely kiterjed a harmadik személyek által felajánlott segítség igénybevételére is.

Az asszisztált öngyilkosság ítélet fenti összefoglalása magában sűríti a *Grundgesetz* 1. cikk (1) bekezdésében²⁷ garantált emberi méltósághoz való jog értelmezésének minden sajátosságát.²⁸ Egyrészt utal arra, hogy az emberi méltósághoz való jog nem csupán egy az alapjogok közül, hanem megalapozza az alapjogok által alkotott objektív értékrendszert azzal, hogy minden alapjog korlátozhatatlan magjának részét képezi. Ennek megfelelően az emberi méltósághoz való jog biztosítja az egyén testi-lelki integritását és a szellemi-erkölcsi személyiség identitását. Másrészt rámutat arra, hogy az emberi méltósághoz való jog a többi alapjoggal szemben érinthetetlen. Az emberi méltósághoz való jog értelmezésére vonatkozóan ebből az a következtetés adódik, hogy az emberi méltósághoz való jog korlátozása nem igazolható, vagyis az alapjog bármilyen törvényi korlátozása egyúttal annak megsértését jelenti. Ennek megfelelően az emberi méltósághoz való jog szerkezetében nem lehet egyértelműen elkülöníteni a tárgyi védelmi kört és annak korlátozását. Az emberi méltósághoz való jog korlátozhatatlansága következtében a *prima facie* védelem, azaz a tárgyi védelmi kör és a végleges tartalom, nem választható szét.

A Szövetségi Alkotmánybíróság a korábbi gyakorlatában mégis kísérletet tett az emberi méltósághoz való jog védelmi körének meghatározására. Ennek során számára két kiindulási pont kínálkozott: egyrészt a jogi fogalom keletkezésének története, másrészt a fogalom eszmetörténete. Az emberi méltóság eszmetörténetéből kibontakozó egyes aspektusai az emberi

méltóság pozitív meghatározási kísérletében csapódtak le. Az emberkép formula az emberkép következő elemeit nevesíti: önérték, önállóság, autonómia, társadalomhoz kötöttség, felelősségtudat, amelyeket különböző indokolással az egyes jogfilozófiai elméletek is magukban foglalnak. A Szövetségi Alkotmánybíróság ily módon az emberi méltósághoz való jog tárgyi védelmi körét nem közvetlenül egy meghatározott filozófiai hagyományból bontja ki, hiszen az emberi méltóságnak csupán egyes aspektusait vette át az eszmetörténetből, figyelmen kívül hagyva az eltérő indokolást.²⁹ Ezek a fogalmi elemek nem alkalmasak azon éleetszférák megjelölésére, amelyek igényt tartanak az emberi méltóság védelmére. Annyiban mégis hozzájárulnak az emberi méltóság tárgyi védelmi körének behatárolásához, hogy annak meghatározását elválasztják az egyén szubjektív méltóság érzésétől.³⁰ Ennek ellenére az emberi méltósághoz való jog nem az absztrakt embert részesíti védelemben, hanem a konkrét egyénnek az emberi minőséget adó tulajdonságok megőrzésére irányuló érdekét.

A Szövetségi Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz való jog tárgyi védelmi körét általában nem pozitív, hanem – az emberi méltóság történelem során megtapasztalt megsértéséből kiindulva, amelynek köszönhetően az emberi méltóság bekerült a *Grundgesetz*be –, negatív módon, a jogsértések oldaláról határozza meg. A negatív meghatározás eszköze a tárgyként kezelés formulája, amelyet a testület az alany fogalommal pontosított. Az alany fogalmat az ember lényegére vonatkozó emberkép elemek töltik meg pozitív tartalommal. Ennek megfelelően alany az ember, aki szellemi-erkölcsi lényként a társadalom önértékkel rendelkező, de felelős tagja. Míg a negatív meghatározás önmagában nem ad támpontot a későbbi jogesetek megoldásához, az emberi méltósághoz való jognak az eszmetörténetben gyökerező pozitív elemei – az alany fogalommal való összekapcsolás révén – irányt mutatnak az emberi méltóság védelmi körének meghatározásához a konkrét esetekben.

Az emberi méltósághoz való jog alkotmánybírósági gyakorlatának az asszisztált öngyilkosság ítéletben megfogalmazott összefoglalása magában foglalja az emberi méltósághoz való jognak mind a negatív, mind a pozitív meghatározását. Feltűnő azonban az emberkép formula elemeinek a feloldalas szerepeltetése: az autonómia és a felelősség mellett hiányzik az ember társadalomhoz kötöttségére utalás.

²⁷ *Grundgesetz* 1. cikk (1) bekezdés „Az emberi méltóság sérthetetlen. Annak tisztelete és védelme minden állami hatalom kötelessége.”

²⁸ ZAKARIÁS: *Emberi méltóság* 62, 128–147, 177–181.

²⁹ Az alkotmánybírósági gyakorlatra hatást gyakorló filozófiai elméletek az emberi méltóság különböző aspektusaira mutatnak rá és számos elemükben eltérnek egymástól, de egy közös pont beazonosítható: az emberi méltóság egy eleve adott emberi tulajdonság, az embert az állatvilágból kiemelő minőség. ZAKARIÁS: *Emberi méltóság* 128.

³⁰ Hasonlóan: 3465/2020. (XII. 22.) AB határozat, Indokolás [37], [40]. Ennek értelmében közéleti kérdésben tett közlés esetén a véleménynyilvánítás szabadságának nem a szubjektív becsületérzés, hanem az emberi méltóság a korlátja.

Az asszisztált öngyilkosság ítélet a gyakorlat áttekintését követően – az alapjog védelmi köre vizsgálatának keretében – kibontotta az általános személyiségi jog és az emberi méltósághoz való jog szerepét az öngyilkosság szabadságának megalapozásában.³¹ Aból indult ki, hogy az élet befejezéséről való döntés minden más kérdésnél jobban érinti az ember identitását, ezért az egyéni önrendelkezésem alapuló halálhoz való jog nem csupán az életfenntartó kezelés visszautasításának jogát foglalja magában, ezzel teret engedve a halál természetes bekövetkeztének, hanem kiterjed az egyén arra vonatkozó döntésére is, hogy az életét önkéntesül elvegye. Ez a jog – az ítélet szerint – nem korlátozható a súlyos vagy gyógyíthatatlan betegségekre, vagy az élet, valamint a betegség meghatározott szakaszaira. A Szövetségi Alkotmánybíróság kiemelte, hogy az egyéni önrendelkezésem alapuló halálhoz való jog az emberi méltósághoz való jogból ered, ezért az egyén felelős döntésén túlmenően a saját életének a befejezéséről nincs szükség további igazolásra. A testület ezt a megállapítást azzal támasztja alá, hogy „a Grundgesetz 1. cikk (1) bekezdése az emberi méltóságot úgy védi, ahogyan azt az ember a saját egyediségében felfogja, és ahogyan annak tudatára ébred”,³² valamint „[a] saját életéről való önrendelkezés inkább az autonóm személyiségfejlődés emberi méltóságban foglalt eszméjének a közvetlen kifejeződése; az a méltóság kifejeződése, mégha egyben az utolsó is.”³³ Utal arra is – a szakirodalomra hivatkozással –,³⁴ hogy az emberi méltósághoz való jog ebből kifolyólag nem az egyén önrendelkezésének a határa, hanem annak az alapja.³⁵ Ezt követően a testület kiterjesztette az önrendelkezésem alapuló halálhoz való jogot az öngyilkosság szabadságán túlmenően az öngyilkossághoz való segítség

kérésére és a felajánlott segítség elfogadására is, azal az indokolással, hogy a személyiség fejlődése bizonyos esetekben, amikor az alapjog alanya csak külső segítséggel tudja gyakorolni a jogait, mások közreműködésétől függ.³⁶

Megállapítható, hogy a Szövetségi Alkotmánybíróság az öngyilkosság szabadságának az emberi méltóságra alapozásával az emberi méltósághoz való jog meghatározását az egyén szubjektív méltóságérzésétől teszi függővé. Ez az értelmezés összemosza az emberi méltósághoz való abszolút jog és az általános személyiségi jogból levezetett, korlátozható önrendelkezési jog védelmi körét. Az egyéni önrendelkezésnek a konkrét élethelyzetekben való kibontakoztatása válik ugyanis az emberi méltóság védelmének tárgyává az egyéni önrendelkezés potenciális képességének megőrzése helyett. Ezzel a testület elszakad az emberi méltósághoz való jog korábbi – a magyar Alkotmánybíróság által is mintának tekintett –³⁷ értelmezésétől, amely személyhez kötött, de objektív értékeléstől tette függővé annak tartalmát. Elszakad az ember biológia fogalmától is, ami felveti az emberi méltósághoz való jog személyi védelmi köre szűkítésének a veszélyét is, mivel az egyéni önrendelkezés kibontakoztatása megköveteli a személyt alkotó tulajdonságok egy minimumának tényleges fennállását, amelyek alkalmassá teszik az egyént a konkrét élethelyzetben való felelős döntésre.

A Szövetségi Alkotmánybíróság az öngyilkossághoz való segítségnyújtást már kifejezetten az általános személyiségi jogból vezette le. Ezzel összefüggésben az kérdés merül fel, hogyan értelmezhető individuális önrendelkezésként az öngyilkosságban közreműködés, mivel az önrendelkezési jog személyes jellegű jog, az öngyilkosság lehetőségének a megteremtése, biztosítása vagy közvetítése pedig több ember jogait is érinti.

Az Alkotmánybíróság a 22/2003. (IV. 28.) AB határozatában azzal indokolta a döntését – miszerint a gyógyíthatatlan betegnek az a kívánsága, hogy életének az orvos tevéleges segítségével vessen véget, már nem tekinthető a halálával kapcsolatos önrendelkezési joga olyan részének, amelyet a törvény más alapjogok védelme érdekében akár teljes egészében ne vonhatna el –, hogy ebben az esetben más személy is cselekvő részesévé válik annak a folyamatnak, amely során a beteg az élete befejezésének módjáról dönt.³⁸

³¹ BVerfG, 2 BvR 2347/15, 208–212.

³² BVerfG, 2 BvR 2347/15, 210.

³³ „Die selbstbestimmte Verfügung über das eigene Leben ist vielmehr unmittelbarer Ausdruck der der Menschenwürde innewohnende Idee autonomer Persönlichkeitsentfaltung; sie ist, wengleich letzter, Ausdruck von Würde.” BVerfG, 2 BvR 2347/15, 211. Schockenhoff szerint ezzel a Szövetségi Alkotmánybíróság felhagy a korábban követett, az emberi méltóságok különböző filozófiai hagyományokból táplálkozó emberi méltóság fogalmai fölött álló semleges álláspontjával és elkötelezi magát egy meghatározott világnézeti alapállás mellett, amely az emberi méltóságot a korlátlan önrendelkezési joggal teszi egyenlővé. Eberhard SCHOCKENHOFF: *Zwischen Autonomie und Lebensschutz. Zum Suizidassistenten-Urteil des BVerfG vom 26. Februar 2020. november 24.* www.jstor.org/stable/pdf/resrep25304.pdf

³⁴ Horst DREIER: Art.1 Abs. 1 In: Horst Dreier (szerk.): *Grundgesetz Kommentar* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2013) Rn. 154.; Tatjana GEDDERT-STEINACHER: *Menschenwürde als Verfassungsbegriff. Aspekte der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts zu Art. 1 Abs. 1 Grundgesetz* (Berlin: Dunker&Humblot, 1989) 86. Ezzel ellentétes álláspontot képvisel Udo Di Fabio, aki szerint az ember saját testéről való rendelkezése ott ér véget, ahol az emberi méltóság objektív tartalma megjelenik. Az emberi méltóság ugyanis a teremtmény védelmére irányul. Di FABIO: Art. 2 62.

³⁵ BVerfG, 2 BvR 2347/15, 211.

³⁶ BVerfG, 2 BvR 2347/15, 213.

³⁷ ZAKARIÁS: *Emberi méltóság* 157, 164, 185–187. Az arányossági vizsgálatról átfogóan lásd: POZSÁR-SZENTMIKLÓS Zoltán: *Alapjogok mérlegen. Az általános alapjogi tesztek dogmatikája.* (Budapest: HVG-ORAC) 2016. 137–206. A magyar alkotmánybírósági gyakorlathoz lásd: GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: 8. § Alapjogok korlátozása In: JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja I.* (Budapest: Századvég) 2009, 421–427.

³⁸ 23/2003. (IV. 28.) AB határozat, ABH 2003, 235, 262. Az Alkotmánybíróság a 24/2014. (VII. 22.) AB határozatban az élet orvosi segítséggel történő befejezésének problémáját nem vizsgálta, mivel az indítvány az életfenntartó vagy életmentő

Azt azonban az Alkotmánybíróság is kimondta: „[a] saját haláláról való döntés mindenkit megillet, függetlenül attól, hogy egészséges vagy beteg, és ha beteg, betegsége az orvostudomány szerint gyógyítható-e vagy nem”. A testület összefüggésbe hozta az önrendelkezési joggal az öngyilkosságot is, a határozat szerint ugyanis az önrendelkezési jogból következik, hogy a korszerű jogrendszerek, így a magyar jog sem tilalmazza az öngyilkosságot, csak az ahhoz nyújtott segítséget bünteti.³⁹ Ezt a megállapítást az állam semlegességének filozófiai álláspontjával támasztotta alá az Alkotmánybíróság.⁴⁰

A magyar szakirodalomban két ellentétes álláspont fogalmazódik meg az öngyilkosságban való közreműködés alkotmányos megítélésével összefüggésben. Az egyik álláspont szerint a világnézetileg semleges államban az öngyilkosság szabadsága az egyén magánszférájába tartozik, ezért célszerű lenne akképpen módosítani a Btk. 162. § tényállását, hogy az öngyilkosságban közreműködés quasi-bűnsegédi alakzata ne legyen büntethető, ha a segítségnyújtást az életvégi döntések körében az erre jogosult személy valósítja meg.⁴¹ Az ezzel szemben álló álláspont szerint nem létezik az öngyilkosságban való segítségnyújtáshoz való emberi jog, mivel az önrendelkezés nem irányulhat fogalmilag a joggyakorló alany életének megszüntetésére.⁴² Az öngyilkosságban való közreműködés jogtalan emberölés, ezért a politikai közösség erre irányuló hatalommal rendelkező szerveinek minden kö-

rülmények között és minden esetben tiltania és megakadályoznia szükséges.⁴³

II.2. A szervezeten elkövetett öngyilkosságban közreműködés büntetőjogi tényállása korlátozza az öngyilkosság szabadságát

Az asszisztált öngyilkosság ítélet az alkotmánybíró-sági vizsgálat következő lépcsőfokán – az alapjog korlátozás vizsgálata keretében – rögzítette,⁴⁴ hogy a német Btk. 217. § (1) bekezdése a szervezeten elkövetett öngyilkosságban való közreműködés tiltásával ténylegesen (*faktisch*) lehetetlenné tette az életüknek véget vetni kívánók által választott, szolgáltatásként felajánlott segítség igénybevételét, mivel a szolgáltatók a büntetőjogi következmények elkerülése érdekében felhagytak ezzel a tevékenységükkel. Bár az alapjogkorlátozás közvetett, a törvényi tilalom korlátozza az öngyilkosság szabadságát (*die Freiheit zum Suizid*). Az egyént ugyanis, aki a szolgáltatásként nyújtott segítséggel szeretné befejezni az életét, arra kényszeríti, hogy alternatív megoldást keressen, amely oda vezet, hogy – egyéb fájdalommentes és biztonságos lehetőség hiányában – le kell mondania arról, hogy elhatározását megvalósítsa.

A Szövetségi Alkotmánybíróság a tényhelyzet figyelembevételével beépítette a mérlegelésbe a nyilvános meghallgatás eredményeit, amelyen a felkért szakértők bemutatták a szabályozás hátterét és gyakorlati megvalósulását.⁴⁵ Ugyanakkor már az alapjogkorlátozás vizsgálata körében ki kell emelni, hogy a német alapjogi dogmatika eleve széles korlátozás fogalommal operál. A német alkotmánybíró-sági gyakorlatban alapjogkorlátozásnak minősül minden olyan állami magatartás, amely az egyénnek az alapjog védelmi körébe eső viselkedését részben vagy teljesen ellehetetleníti, függetlenül attól, hogy ez a hatás közvetlenül vagy közvetve, *de jure* vagy *de facto* következik be.⁴⁶

A korlátozás fogalma különösen széles a személyiség szabad kibontakoztatásához való jog esetén, mivel a *Grundgesetz* 2. cikk (1) bekezdése „addig, amíg” kikötése három értéket figyelembe véve – egyéni jogok, alkotmányos rend és erkölcsi törvény – relati-

orvosi beavatkozás visszautasítására vonatkozó szabályozás alkotmányosságát vizsgálatára irányult.

³⁹ TERSZTYÁNSZKYNE VASADI Éva ebben nem értett egyet a többségi állásponttal és különvéleményében kifejtette, hogy az emberi méltósághoz való jogból, illetve az abból levezetett önrendelkezési jogból nem következik a saját haláláról való döntés joga, sem pedig az öngyilkosság elkövetéséhez való jog; ilyen jogok nem léteznek. Nem az önrendelkezési jogból következik az öngyilkosságot elkövetők büntetlensége, hanem abból, hogy az öngyilkosság olyan jogon kívüli szituáció, amelyet a jog nem büntet, de nem is támogat. Ugyanezt az álláspontot képviseli a szakirodalomban JOBBÁGYI Gábor: Az élethez való jog alakulása. In: JAKAB András – TAKÁCS Péter (szerk.): *A magyar jogrendszer átalakulása 1985/90–2005*. (Budapest: Gondolat) 2007, 259, 260.

⁴⁰ GYÖRFI még a határozat megszületése előtt felveti, hogy lehetséges és célszerű a semlegességnél kevésbé vitatott igazolást is találni. Szerinte az eutanázia nem pusztán a testünk fölötti önrendelkezés egy sajátos esete, és az élet végéről való döntés nem redukálható a betegre váró fájdalom és örömök valamilyen költség-haszon elemzésére. Itt nem pusztán az önrendelkezési joggal állunk szemben, hanem annak egy olyan esetével, ami egyben a lelkiismereti szabadság alá is foglalható. Így nem az állam semlegességének elve az erős önrendelkezési jog legjobb alátámasztása, hanem az önrendelkezési jognak a lelkiismereti szabadsággal való együttes értelmezése. GYÖRFI Tamás: Az emberi méltósághoz való jog dogmatikai problémái. Szélfegyvetek az eutanázia indítványhoz *Fundamentum* 2003/1. 146–147.

⁴¹ FILÓ: *Asszisztált öngyilkosság* 134.

⁴² FRIVALDSZKY János: Emberi élet és méltóság. In: CSINK Lóránt – SCHANDA Balázs – VARGA Zs. András: *A magyar közjog alapintézményei* (Budapest: Pázmány Press, 2020) 529–530.

⁴³ FRIVALDSZKY János – FRIVALDSZKYNE JUNG Csilla: Az öngyilkosság és az abban való közreműködés a természetes erkölcsi törvény és természetjogi gondolkodás szempontjából. *Jogelméleti Szemle* 2013/3. 7–33.

⁴⁴ BVerfG, 2 BvR 2347/15, 214–218.

⁴⁵ BVerfG, 2 BvR 2347/15, 178–180.

⁴⁶ ZAKARIÁS: *Emberi méltóság* 42. A korlátozás fogalmának már az érintettség meghatározása körében jelentősége van, mivel az indítványozó magánszemélyek olyan jogszabályt támadtak meg kivételes, azaz közvetlenül a jogszabály ellen irányuló alkotmányjogi panasz keretében, amelynek nem ők a címzettjei, hanem az asszisztált öngyilkosságot szolgáltatásként nyújtó szervezetek, így az rájuk csak közvetetten hat ki. BVerfGE, 2BvR 2347/15, 194–196.

zálja ezt az általános szabadságjogot.⁴⁷ A *Grundgesetz* 2. cikk (1) bekezdésének az 1. cikk (1) bekezdésével való összekapcsolása biztosítja ugyan a személyiség szabad kibontakoztatáshoz való jogból levezetett általános személyiségi jog kiemelt védelmét, de az általános személyiségi jog – az emberi méltósággal ellentétben – korlátozható. Ennek megfelelően az emberi méltósághoz való jog korlátozása esetén a háromlépcsős alkotmánybírói vizsgálat kétlépcsősre szűkül: az emberi méltóság korlátozása ugyanis nem igazolható. Így különös jelentősége van annak, hogy melyik alapjog védelmi körébe tartozik az öngyilkosság szabadsága és az öngyilkosságban közreműködés. A vizsgálat következő lépése megerősíti ugyan, hogy öngyilkosságban való közreműködés az általános személyiségi jogból levezetett korlátozható jog, de a korlátozás igazolhatóságának vizsgálata meglepő eredményre vezet.

11.3. A korlátozás nem igazolható: az öngyilkosság szabadsága elsőbbséget élvez az állam életvédelmi kötelezettségével szemben

A német Btk. 217. § (1) bekezdésében foglalt tilalom az alkotmánybírói vizsgálat harmadik lépésében – az alapjog korlátozás igazolhatóságának vizsgálata során – alaptörvény-ellenesnek minősült, mivel nem felelt meg az arányossági tesztnek. Az arányossági vizsgálat logikusan egymásra épülő és kötelezően betartandó lépésekből áll. Öt eleme különböztethető meg, amelyeket egyes szerzők összekapcsolnak, így ismert a négy- vagy háromlépcsős vizsgálat is. Az első a korlátozás célja és eszköze legitimitásának vizsgálata, amelynek során ki kell zárni az alkotmányellenes célokat és eszközöket (*Verfassungslegitimität*). A második annak vizsgálata, hogy a korlátozás alkalmas-e az alkotmányos cél elérésére (*Geeignetheit*). Ezt követi harmadikként a jogkorlátozás szükségességének vizsgálata az alkotmányos cél eléréséhez (*Erforderlichkeit*), vagyis a kevésbé korlátozó eszköz alkalmazásának vagy a lehető legkisebb beavatkozásnak a követelménye (*Grundsatz des mildesten Mittels, Gebot des Interventionsminimums*). A negyedik elem a jogkorlátozás arányosságának (a szűk értelemben vett arányosság), vagyis annak vizsgálata, hogy a korlátozás nem okoz-e súlyosabb hátrányt, mint amekkora előnyt, és az elviselhető mértékű-e (*Proportionalität, Verhältnismäßigkeit im engeren Sinne*). Ötödik elemként említhető – bár nem különíthető el egyértelműen az arányosság vizsgálatától – az elvárhatóság, azaz annak vizsgálata, hogy a korlátozás nem ró-e elfogadhatatlan terhet az egyénre (*Zumutbarkeit*).⁴⁸

⁴⁷ *Grundgesetz* 2. cikk (1) bekezdés „Mindenkinek joga van személyisége szabad kibontakoztatásához addig, amíg az nem sérti mások jogait és nem ütközik az alkotmányos rendbe, vagy erkölcsi törvénybe.”

⁴⁸ ZAKARIÁS: *Emberi méltóság* 45. Az arányossági vizsgálatról átfogóan magyarul lásd: POZSÁR-SZENTMIKLÓS Y Zoltán: *Alapjogok*

Az asszisztált öngyilkosság ítéletben a Szövetségi Alkotmánybírói elöljáróság először is legitim célként ismerte⁴⁹ el egyrészt az egyén autonómiájának és életének védelmét, másrészt annak elkerülését, hogy az asszisztált öngyilkosságnak ez a formája az egészségügyi ellátás egyik bevett szolgáltatásává, és ezzel az élet befejezésének normális módjává váljon, különösen idős és beteg emberek esetében, akiket ezek a normalitás látszatát keltő öngyilkossági ajánlatok közvetlenül vagy közvetve öngyilkosságba hajszolhatnak.

A Szövetségi Alkotmánybírói elöljáróság az élet mint legfőbb érték védelmének kötelezettségéből – az öngyilkosság visszafordíthatatlanságára tekintettel – levezette a nem önkéntes, nem szabad akaratlan alapuló öngyilkosság megakadályozásának követelményét.⁵⁰ Ebből kifolyólag az államnak biztosítania kell, hogy az öngyilkosság elkövetésére irányuló döntés ténylegesen szabad elhatározáson alapuljon. Bár a testület nem fogadta el legitim célként az öngyilkosságok számának a csökkentésére irányuló jogalkotói célkitűzést, a Szövetségi Alkotmánybírói elöljáróság egy korábban megfogalmazott különvéleményre hivatkozással – miszerint az erkölcsi kérdésekben ténylegesen fennálló vagy feltételezett konszenzus nem képezheti a büntető törvények közvetlen célját –,⁵¹ az életvédelmi kötelezettségből levezette a jogalkotónak azt a kötelezettségét, hogy fellépjen a társadalom vagy harmadik személyek hasznossági elveken alapuló nyomásgyakorlása ellen.

A Szövetségi Alkotmánybírói elöljáróság az öngyilkosságra vonatkozó döntéssel szemben is szigorú követelményeket fogalmazott meg. Az abban az esetben alapul az önrendelkezési jogon, ha az egyén döntését a pro és kontra érvek felsorakoztatása mellett, a realitás talaján és az önmagáról alkotott képpel összhangban hozta meg. A szabad döntés feltételezi a beszámítási képességet, a megfelelő – a döntés szempontjából releváns szempontokra kitérő – tájékoztatást és az elhatározás tartósságát.⁵²

A német Btk. 217. §-a a testület megítélése szerint alkalmas a fenti legitim célok elérésére.⁵³ A Szövetségi Alkotmánybírói elöljáróság azt a kérdést azonban nyitva hagyta – a kevésbé alapjog-korlátozó alternatív eszközök hatékonyságára vonatkozó empirikus ismeretek hiányára hivatkozva –, hogy a jogalkotó által megfogalmazott cél más módon is elérhető-e.⁵⁴ Ugyanakkor megállapította, hogy a korlátozás a cél elérésére alkalmatlan, mivel gyakorlatilag kiüresíti az önrendelkezési jogot.⁵⁵

mérlegen. Az általános alapjogi tesztek dogmatikája (Budapest: HVG-ORAC, 2016) 137–206.

⁴⁹ BVerfG, 2 BvR 2347/15, 227–260.

⁵⁰ BVerfG, 2 BvR 2347/15, 234.

⁵¹ *Abweichende Meinung des Richters Hassemer zum Beschluss des Zweiten Senats vom 26. Februar 2008* – 2 BvR 392/07, 101.

⁵² BVerfGE, 2 BvR 2347/15, 240–247.

⁵³ BVerfGE, 2 BvR 2347/15, 260.

⁵⁴ BVerfGE, 2 BvR 2347/15, 263.

⁵⁵ BVerfGE, 2 BvR 2347/15, 264.

A szűk értelemben vett arányossági teszten belül a Szövetségi Alkotmánybíróság azt vizsgálta, hogy közösségi érdekek vagy harmadik személyek védelme igazolja-e az egyén önrendelkezési jogának korlátozását.⁵⁶ A testület abból indult ki, hogy az elvárhatóság körében kell figyelembe venni: az asszisztált öngyilkosság szabályozása során az élet befejezésére kiterjedő önrendelkezési jog (*Selbstbestimmungsrecht*) konfliktusba kerül az államnak az öngyilkosságot elhatározó személy autonómiájának és az életnek mint legfőbb értéknek a védelmével.⁵⁷ Az ütköző alapjogok egymással szembeni mérlegelése során ugyanakkor a testület az önrendelkezési jog elsőbbségét ismerte el. Megállapította, hogy a jogalkotó nem dönthet szabadon az öngyilkosságban való közreműködés büntetéséről, mivel az az önrendelkezési jog védelmi körébe tartozik, és a német Btk. 217. § (1) bekezdésébe foglalt tilalom olyan mértékben leszűkíti az asszisztált öngyilkosságot, hogy arra gyakorlatilag nem is marad lehetőség. Végül – a testület szerint – az államnak a sérülékeny személyekkel szemben fennálló védelmi kötelezettsége sem igazolja az önrendelkezési jog korlátozását. A Szövetségi Alkotmánybíróság ennek alátámasztására itt hivatkozik az emberkép formulának a másik – az emberi méltóság alkotmánybírói gyakorlatát ismertető összefoglalóból hiányzó – elemére, az egyén társadalomhoz kötöttségére: „Az egyénnek a közösségre utaltsága és a közösséghez kötöttsége jegyében el kell fogadnia a cselekvési szabadságának azon korlátait, amelyeket a törvényhozó a közösségi együttélés ápolása és előmozdítása érdekében az adott tényállás esetében általánosan elvárható módon meghatároz. Mindazonáltal ennek során meg kell óvni az egyén önállóságát.”⁵⁸ Az ítélet szerint azoknak a kiszolgáltatott személyeknek a védelme, akik ki vannak téve az öngyilkossági ajánlatok „beszippantó hatásának”, legitimálja ugyan az öngyilkosságok megelőzését, de az öngyilkosságról döntést hozó egyén önrendelkezési jogának kiüresítését nem igazolja.

A Szövetségi Alkotmánybíróság tehát elsőbbséget tulajdonított az öngyilkosságban közreműködés szabadságának az állam életvédelmi kötelezettségével szemben. Ezt azzal indokolta, hogy a szervezetten elkövetett öngyilkosság tilalma kiüresíti az önrendelkezési jogot. A testület nem mondta ki kifejezetten, mit jelent az önrendelkezési jog kiüresítése, de az emberkép formula idézésével (a cselekvési szabadság korlátozása során meg kell óvni az egyén önállóságát) az ítélet visszacsatol az öngyilkosság szabadságának az egyéni autonómia kifejeződéseként való meghatározásához. Ebben a felfogásban az önrendelkezési jog kiüresítése az egyén identitásának sérelmét jelenti, ami – félrevezető módon – felveti az öngyilkosságban köz-

reműködéssel összefüggésben az emberi méltóság mint az általános személyiségi jog magjának (lényeges tartalmának) sérelmét.

III. Konklúzió

A Szövetségi Alkotmánybíróság az asszisztált öngyilkosság ítéletében elismerte – az emberi méltósághoz való jogra hivatkozással – az önrendelkezésen alapuló halálhoz való jogot, amelyből levezette az öngyilkosság szabadságát és kiterjesztette azt a szolgáltatásként nyújtott öngyilkosságban való közreműködés igénybevételére is, végül pedig annak – az állam életvédelmi kötelezettségével szemben – elsőbbséget tulajdonított. Az asszisztált öngyilkosság ítélet ezzel abszolutizálta az általános személyiségi jog egyik részjogosultságát, az önrendelkezési jogot. Ez felveti az emberi méltósághoz való jog mint a „jogrend fix pontja”⁵⁹ relativizálásának a veszélyét, mivel az emberi méltóság abszolút fogalmának részét képező autonómiát (az önrendelés képességét) összemossa az általános személyiségi jog védelmi körébe tartozó önrendelkezéssel (az egyéni döntéssel egy-egy konkrét élethelyzetben).

Ezen túlmenően a testület hangsúlyozta, hogy az önrendelkezésen alapuló halálhoz való jog nem korlátozható a súlyos vagy gyógyíthatatlan betegségekre vagy az élet, valamint a betegség meghatározott szakaszaira, ugyanakkor csupán az asszisztált öngyilkosság alaptörvény-ellenességéről döntött, amikor a beteg segítséggel ugyan, de önkéntesen vet véget életének. Az ítélet megállapításai ezért nem vonatkoztathatók a kívánatra ölés tényállására, mivel a halált okozó cselekményt ebben az esetben más valósítja meg a beteg kérésére.⁶⁰

A Szövetségi Alkotmánybíróság annak ellenére, hogy az öngyilkosság szabadságának biztosított elsőbbséget – az Emberi Jogok Európai Bíróságának a gyakorlatával összhangban –⁶¹ azt is kimondta, hogy az élethez való jog védelme tevőleges kötelezettségeket ró az államra. Az élethez való jog védelme tehát abban az esetben, ha az önrendelkezési jog gyakorlásának feltételei nem állnak fenn, kiterjed az ember saját magával szembeni védelmére is.

⁵⁹ Udo DI FABIO: Art. 2 Abs. 2 In: Theodor MAUNZ – Günter DÜRIG (Hrsg.): *Grundgesetz Kommentar I*. (München: C.H.Beck, 2004) 20.

⁶⁰ Kneihis szerint az önrendelkezési jog nem vagy csak kivételes esetekben biztosítja a kívánatra ölést, például egy fejtől lefele teljesen béna ember esetében, aki segítséggel sem képes arra, hogy önkéntesen vessen véget életének. KNEIHIS: *Sterbehilfe* 437.

⁶¹ Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában az élethez való jog azt a pozitív kötelezettséget rója az államokra, hogy megelőzzék az öngyilkosságot, ha annak elkövetése nem a következmények ismeretében hozott tudatos és önkéntes döntés. Ennek során azokat az általános módszereket kell előnyben részesíteni, amelyek az egyéni autonómia megsértése nélkül alkalmazhatók az önkárosító magatartások megelőzésére. *Haas v. Switzerland*, no. 31322/07, ECHR 2011. § 54.

⁵⁶ BVerfGE, 2 BvR 2347/15, 265–301.

⁵⁷ BVerfGE, 2 BvR 2347/15, 223.

⁵⁸ BVerfGE, 2 BvR 2347/15, 301.

Végkövetkeztetésént a fentiek alapján a magyarországi szabályozás tekintetében arra juthatunk, hogy ha az önrendelkezési jogból levezethető is az élet egyéni döntésen alapuló befejezésének szabadsága,⁶² az nem az emberi méltósághoz való abszolút jogból következik. A szubjektív értékelésnek tág teret biztosí-

tó, és éppen ezért korlátozható önrendelkezési jog, valamint az emberi minőség objektív védelmét biztosító emberi méltósághoz való abszolút jog határainak összemossa oda vezet(het), hogy az alapjogok által alkotott objektív értékrendszer elveszíti az alapját.⁶³

⁶² Az Emberi Jogok Európai Bírósága kimondta, hogy az egyén azon joga, hogy eldönthesse, milyen módon és mikor érjen véget az élete, a magánélethez való jog védelmi körébe tartozik feltéve, hogy az érintett olyan helyzetben van, amelyben önállóan dönthet és annak megfelelően cselekedhet. *Haas v. Switzerland*, no. 31322/07, ECHR 2011. § 51. Ezzel az Emberi Jogok Európai Bírósága az Emberi Jogok Európai Egyezménye 8. cikke alá tartozó jogként nevesítette az egyén autonóm döntését a halál idejéről és módjáról. FILÓ Mihály – BUZÁS Péter: Életvégi döntések és a *margin of appreciation* az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában. *Állam- és Jogtudomány* 2016/4. 25, 39.

⁶³ Hasonlóképpen vélekedik az önrendelkezési jog abszolutizálásáról Schanda, aki szerint „[h]a az identitás helyét a hangulat, vagy az adott nap változó eszméi határozzák meg, akkor ezek figyelembevételre vagy lehetetlenné válik, vagy önmaga karikatúrájává változtatja a jogot”. SCHANDA Balázs: Az emberi személy, mint az emberi jogok politikát megelőző alapjai. In: HALUSTYIK Anna – KLICSU László (szerk.): *Cooperatrici Veritatis. Ünnepi kötet Tersztyánszkyné Vasadi Éva 80. születésnapja alkalmából*. (Budapest: Pázmány Press) 2015. 75–76.